

Bryssel 29.1.2019
COM(2019) 21 final

**KOMISSION KERTOMUS EUROOPAN PARLAMENTILLE, NEUVOSTOLLE,
EUROOPAN TALOUS- JA SOSIAALIKOMITEALLE JA ALUEIDEN
KOMITEALLE**

EU:n makroaluestrategioiden täytäntöönpanosta

{SWD(2019) 6 final}

KOMISSION KERTOMUS EUROOPAN PARLAMENTILLE, NEUVOSTOLLE, EUROOPAN TALOUS- JA SOSIAALIKOMITEALLE JA ALUEIDEN KOMITEALLE

EU:n makroaluestrategioiden täytäntöönpanosta

1. Johdanto

Euroopan neuvosto hyväksyi EU:n Itämeri-strategian (EUSBSR) vuonna 2009. Sen jälkeen on laadittu kolme muuta EU:n makroaluestrategiaa: Tonavan aluetta koskeva EU:n strategia (EUSDR) vuonna 2011, Adrian- ja Joonianmeren aluetta koskeva EU:n strategia (EUSAIR) vuonna 2014 ja Alppien aluetta koskeva EU:n strategia (EUSALP) vuonna 2016.

Komissio antoi 16. joulukuuta 2016 ensimmäisen kertomuksen EU:n makroaluestrategioiden täytäntöönpanosta¹. Strategioihin osallistuu nyt 19 EU-maata ja 8 EU:n ulkopuolista maata. Makroaluestrategioista on tullut olennainen osa EU:n politiikan toimintakehystä. Ne tarjoavat kattavia mahdollisuuksia ja edistävät ainutlaatuisella ja innovatiivisella tavalla EU:n sisäistä ja naapurimaiden kanssa tehtävää yhteistyötä.

Myös neuvosto², alueiden komitea³ ja Euroopan parlamentti⁴ totesivat myöhemmin, että makroaluestrategioilla on tärkeä merkitys ainutlaatuisena yhdennettynä kehyksenä, kun yhteisiä asioista käsitellään. Lisäksi niiden avulla nykyisiä rahoituslähteitä voidaan etenkin globaalissa toimintaympäristössä hyödyntää parhaalla mahdollisella tavalla.

Nämä toimielimet menivät kuitenkin myös eräitä komission suosituksia⁵ pidemmälle ja korostivat, että makroaluestrategioiden tiettyjen keskeisten osatekijöiden täytäntöönpanoa on parannettava siten, että:

- vahvistetaan kansallisen tason poliittista sitoutumista
- parannetaan hallintomekanismeja ja
- parannetaan rahoituksen saantia makroaluestrategioiden painopistealoille ja hankkeille

Toimielimet antoivat tämän kertomuksen sisältöä koskevia erityisiä suosituksia ja kehottavat

- keskittymään enemmän prosesseihin, jotka voivat vaikuttaa politiikkoihin
- analysoimaan EU:n ja kansallisten politiikkojen sekä rahoitusjärjestelmien välistä johdonmukaisuutta
- käymään perusteellisempaa keskustelua makroaluestrategioiden keskeisten politiikkojen indikaattoreista ja tuloksista.

Makroaluestrategioiden hyödyntämättömät mahdollisuudet ja jatkuvat haasteet vahvistetaan myös komission toimeksiantamassa riippumattomassa selvityksessä⁶ ja eräissä Interact-ohjelman puitteissa toteutetuissa selvityksissä⁷.

¹ COM(2016) 805 final.

² Neuvoston päätelmät 8461/17, annettu 25. huhtikuuta 2017.

³ Lausunto COTER-VI/029, annettu 1. joulukuuta 2017.

⁴ Euroopan parlamentin päätöslauselma, annettu 16. tammikuuta 2018.

⁵ COM(2013) 468 final, makroaluestrategioiden lisäarvosta; COM(2014) 284 final, makroaluestrategioiden hallintotavasta; COM(2016) 805 final, makroaluestrategioiden täytäntöönpanosta.

Monivuotista rahoituskehystä vuosiksi 2021–2027 koskeva komission 2. toukokuuta 2018 esittelemä luonnosehdotus, jota seurasi 29. toukokuuta 2018 annettu luonnos tulevaa koheesiopolitiikkaa koskevaksi lainsäädäntöpaketiksi⁸, aloitti neuvottelujakson, joka todennäköisesti vaikuttaa osallistujamaiden aikomuksiin makroaluestrategioiden tulevaisuuteen liittyvissä asioissa ja selkeyttää niitä.

Taloudellisen toimintaympäristön suotuisa kehitys EU:ssa ja Länsi-Balkanilla⁹ on sen jälkeen, kun komissio vuonna 2016 antoi makroaluestrategioiden täytäntöönpanoa koskevan ensimmäisen kertomuksen, luonut entistä paremmat olosuhteet makroaluestrategian täytäntöönpanolle.

Tällä kertomuksella on kaksi tarkoitusta. Ensinnäkin siinä arvioidaan edellä mainitun neljän makroaluestrategian täytäntöönpanoa nykyisessä rohkaisevassa taloudellisessa toimintaympäristössä, joka on saattanut auttaa maita parantamaan lähestymistapaansa pitkän aikavälin strategiseen yhteistyöhön. Toiseksi siinä tarkastellaan makroaluestrategioiden mahdollista kehitystä vuoden 2020 jälkeisten asetuluonnosten valossa.

Kertomusta täydentää valmisteluasiakirja (SWD), jossa annetaan yksityiskohtaisia tietoja kunkin makroaluestrategian tilanteesta. Molemmat asiakirjat perustuvat makroaluestrategioiden sidosryhmien, EU:n toimielinten, jäsenvaltioiden edustajien ja asiantuntijoiden antamaan palautteeseen.

2. Tulokset

2.1. Monialaiset kysymykset

Politiikan laatiminen ja suunnittelu

Makroaluestrategiat tuovat poliittisina foorumeina lisäarvoa koheesiopolitiikan yhteistyön ulottuvuudelle sekä tarjoavat puitteet monialaiselle, monta maata kattavalle ja monitasoiselle hallinnolle. Makroalueellisella tasolla on toteutettu monia aloitteita, jotka auttavat muuttamaan ajattelutapaa (esim. Alppien aluetta koskeva EU:n strategia: vihreää infrastruktuuria käsittelevä konferenssi¹⁰; metsiä käsittelevä huippukokous ”Protection.Forest.Climate”¹¹; liikkuvuuskonferenssi Alpeilla¹²). Niille odotetaan myös jatkoa. Makroalue- ja merialuestrategioiden kehittäminen on auttanut vahvistamaan alueellista lähestymistapaa ja eurooppalaista alueellista yhteistyötä koheesiopolitiikan monialaisena osatekijänä sekä ohjaamaan huomiota ”toiminta-alueille”.

EU:n ulkopuoliset maat osallistuvat EU:n jäsenvaltioiden kanssa tasavertaisina Tonavan aluetta koskevaan EU:n strategiaan, Adrian- ja Joonianmeren aluetta koskevaan EU:n strategiaan ja Alppien aluetta koskevaan EU:n strategiaan. Montenegro esimerkiksi hoitaa

⁶ COWIn suorittama tutkimus: ”Macro-regional strategies and their links with cohesion policy” – marraskuu 2017:

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/cooperate/macro_region_strategy/pdf/mrs_links_cohesion_policy.pdf

⁷ Interact-ohjelmakirjasto: <http://www.interact-eu.net/library>
<http://www.interact-eu.net/search/node/macroeconomic%20strategies>

⁸ Sen jälkeen on määrää antaa 14. kesäkuuta 2018 asetuluonnokset tulevasta liittymistä valmistelevalta tukivälineestä (IPA II) ja naapuruus-, kehitys- ja kansainvälisen yhteistyön välineestä (NDICI). Ne koskevat makroaluestrategioihin osallistuvia EU:n ulkopuolisia maita.

⁹ Lisätietoja on Euroopan komission julkaisussa: Summer 2018 Interim Economic Forecast, 12.7.2018 ja Maailmanpankin raportissa: Western Balkans Regular Economic Report (N°12), syyskuu 2017.

¹⁰ <https://www.alpine-region.eu/news/first-eusalp-environmental-ministers-conference-alpine-green-infrastructure-2>

¹¹ <https://www.alpine-region.eu/events/forest-summit-protectionforestclimate>

¹² <https://www.alpine-region.eu/events/3rd-eusalp-ag4-mobility-conference>

Adrian- ja Joonianmeren aluetta koskevan EU:n strategian kiertävää puheenjohtajuutta 1. kesäkuuta 2018 alkaen.

Länsi-Balkanin maiden osallistuminen Tonavan aluetta koskevaan EU:n strategiaan ja Adrian- ja Joonianmeren aluetta koskevaan EU:n strategiaan edistää huomattavasti niiden yhdentymistä EU:hun. Konkreettisesti edellä mainittua tavoitetta tukee Adrian- ja Joonianmeren aluetta koskevaan EU:n strategiaan osallistuvan neljän EU:n jäsenvaltion (Italia, Kreikka, Kroatia ja Slovenia) neuvostolle esittämä pyyntö ottaa entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia mukaan strategiaan.

Tonavan aluetta koskeva EU:n strategia edistää EU:n ja Moldovan ja Ukrainan välistä yhteistyötä. Maat ovat nyt täysipainoisesti mukana Tonavan alueen valtioiden välisessä ohjelmassa. Ukrainan (Tonavan varrella sijaitsevien alueiden) ja Moldovan osallistuminen Tonavan aluetta koskevaan EU:n strategiaan liittyvään yhteiseen toimintaan tehostui huomattavasti vuosina 2016–2018, mikä edistää unionin kanssa tehtyjen assosiaatiosopimusten täytäntöönpanoa.

Islanti, Norja, Valko-Venäjä ja Venäjä eivät ole mukana Itämeri-strategiassa, mutta ne osallistuvat tiettyihin Itämeren alueen makroalueellisiin hankkeisiin esimerkiksi Interreg-aloitteen rajatylittävien yhteistyöohjelmien ja valtioiden välisten yhteistyöohjelmien kautta¹³. Itämeren aluetta koskevan valtioiden välisen Interreg-ohjelman osalta EU:n ja Venäjän välinen rahoitus sopimus allekirjoitettiin vuoden 2018 alussa. Sen myötä venäläiset kumppanit voivat nyt olla hankkeissa täysipainoisina kumppaneina, mikä parantaa yhteistyömahdollisuuksia.

Hallinnolliset valmiudet

Interact-ohjelmalla tuetaan edelleen makroalueellista toiminta-ajatusta luomalla tai vahvistamalla strategioiden keskeisten toteuttajien¹⁴ välisiä verkostoja (esim. hallinnon, liikenteen, ympäristön tai ilmastomuutoksen alalla) ja kehittämällä yhteistyömenetelmiä ja -välineitä, joiden avulla makroaluestrategiat voidaan sisällyttää Euroopan rakenne- ja investointirahastoihin (ERI-rahastoihin)¹⁵. Lisäksi komissio on yhdessä Interact-ohjelman kanssa perustanut foorumin, jolla makroaluestrategioiden täytäntöönpanosta ja sisällyttämisestä ERI-rahastoihin voidaan vaihtaa kokemuksia.

Adrian- ja Joonianmeren aluetta koskevan EU:n strategian Facility Point -hankkeella tuetaan strategian keskeisiä toteuttajia tehtäviensä suorittamisessa.

Uusi Danube Strategy Point (DSP) on ollut tauon jälkeen toiminnassa syyskuun 2018 alusta.

Hallinto

Vuoden 2016 kertomuksen jälkeen on toteutettu joitakin uusia poliittisia aloitteita.

Tonavan aluetta koskevan EU:n strategian puheenjohtajana vuonna 2018 toiminut Bulgaria on ottanut ennakoivan lähestymistavan strategiassa toteutettavaan yhteistyöhön ja antanut strategiaan ja ERI-rahastoihin liittyviä tehtäviä samalle ministeriölle.

Adrian- ja Joonianmeren aluetta koskevan EU:n strategian vuotuinen foorumi isännöi säännöllisesti kokousta, johon osallistuvat sekä ulkoasianministerit että EU:n varoista vastaavat ministerit kahdeksasta osallistujamaasta. Kokouksessa hyväksytään julkilausuma.

¹³ Esim. Itämeren aluetta koskeva valtioiden välinen Interreg-ohjelma: <https://www.interreg-baltic.eu/home.html>

¹⁴ Kansalliset koordinaattorit, painopistealojen koordinaattorit, pilarikoordinaattorit, tavoitteista vastaavat koordinaattorit, toimintaryhmien johtajat, ohjausryhmien/toimintaryhmien jäsenet jne.

¹⁵ Interact-kirjasto: <http://www.interact-eu.net/search/node/macoregional%20strategies>

Tonavan aluetta koskevassa EU:n strategiassa kansalaisyhteiskunta on otettu aktiivisesti mukaan painopistealojen tiettyjen ohjausryhmien kokouksiin sekä tapahtumiin ja vuosittaisiin foorumeihin,

Lokakuussa 2017 pidettiin Alppien aluetta koskevaan EU:n strategiaan liittyvä ensimmäinen ympäristöministerien konferenssi, jonka yhteydessä Alppien alueen kaupunkien (München, Wien, Torino, Trento ja Grenoble) kaupunginjohtajat käynnistivät yhteistyössä Alpine Space -ohjelman rahoittaman LOS_DAMA!¹⁶ -hankkeen kanssa verkoston vihreän infrastruktuurin käyttöönottamiseksi Alppien kaupunkialueilla. Verkosto on ensimmäinen konkreettinen askel Alppien aluetta koskevan EU:n strategian täytäntöönpanemiseksi kuntatasolla.

Seuranta

Uusia seurantavälineitä kehitetään parhaillaan ESPON-ohjelman tuella¹⁷.

Alueellisen kehityksen tilannetta seurataan kunkin neljän makroalueen tarpeita vastaaviksi räätälöidyillä seurantajärjestelmillä käyttäen ennalta määriteltyjä alueellisia indikaattoreja. Seurantajärjestelmällä on tarkoitus saada kuva poliittisten tavoitteiden saavuttamisesta. Sen avulla saadaan käsitys alueellisista rakenteista ja makroalueen sisäisistä suuntauksista.

Rahoituksen saanti

ERI-rahastojen nykyisiin ohjelmiin kuuluvia hyviä käytäntöjä ovat muun muassa kohdennetut pyynnöt, makroalueellisesti merkityksellisten hankkeiden palkitseminen, suora tuki strategiahankkeille ja makroaluestrategioiden edustajien osallistuminen ohjelmien seurantakomiteoihin.

Komissio järjesti helmikuussa 2017 tutustumiskäynnin ERI-rahastojen toimenpideohjelmien romanialaisille hallintoviranomaisille. He perehtyivät Tonavan aluetta koskevan EU:n strategian käytännön vaikutuksiin ja EU:n varojen hyödyntämistä koskevien ideoiden kehittämiseen. Tämä aloite voitaisiin ulottaa koskemaan myös muita osallistujamaita.

ERI-rahastojen ohjelmien vuoden 2017 vuotuisesta täytäntöönpanokertomuksesta saatujen tietojen mukaan ohjelmissa julkaistiin seitsemän makroaluestrategioita koskevaa ehdotuspyyntöä, joista kaksi liittyi Itämeren alueeseen, kolme Tonavan alueeseen ja kaksi Adrian- ja Joonianmeren alueeseen. Ohjelmia, joista EU:n varoja investoitiin makroaluestrategioihin, oli Itämeren alueella 29, Tonavan alueella 14, Adrian- ja Joonianmeren alueella 4 ja Alppien alueella 4. Tämä osoittaa, että makroaluestrategioiden painopisteiden sisällyttämisaste EU:n ohjelmiin on suoraan verrannollinen strategian ikään.

Liitteenä olevassa valmisteluasiakirjassa esitetään yksityiskohtaisesti ja strategiakohtaisesti makroaluehankkeiden täytäntöönpanoon käyttöön asetetun ERI-rahastojen tuen määrät. Ohjelmaviranomaisten toimittamat luvut eivät kuitenkaan aina ole täysin vertailukelpoisia, ja niitä olisi käytettävä varauksellisesti. Jotkut viranomaiset katsovat esimerkiksi, että ohjelman koko talousarviolla tuetaan tiettyä strategian tavoitetta, koska se koskee samaa politiikan alaa (esim. ympäristöä), vaikka rahoitetuilla hankkeilla ei välttämättä ole makroalueellisia vaikutuksia. Valmisteluasiakirjassa on sen vuoksi päätetty ottaa huomioon ohjelman koko talousarvion sijaan vain ne määrät, joilla tuetaan yksittäisiä hankkeita (poikkeuksena ovat jonkin tietyn makroaluestrategian mukaiset valtioiden väliset ohjelmat).

Viestintä

¹⁶ http://www.alpine-space.eu/projects/los_dama/en/home

¹⁷ <https://www.espon.eu/>

Kaikki makroaluestrategiat ovat tehostaneet viestintätoimiaan vuoden 2016 jälkeen.

Slovenian viranomaiset käyttivät yhteistyössä komission kanssa maassa vuosittain järjestettävää niin sanottua makroalueellista viikkoa¹⁸ tiedotusvälineitä ja viestintää käsittelevän kaikille makroaluestrategioille yhteisen foorumin perustamiseen. Foorumilla käsitellään erityisesti yhteistä sisältöä, osallistavaa prosessia ja innovatiivisia välineitä.

Parhaillaan kehitetään viestintästrategioita Adrian- ja Joonianmeren aluetta koskevaa EU:n strategiaa ja Alppien aluetta koskevaa EU:n strategiaa varten. Myös Tonavan aluetta koskevan EU:n strategian viestintästrategian uudistamista jatketaan. Itämeri-strategiassa viestinnästä on saatu konkreettisia tuloksia, kuten Let's Communicate¹⁹ -hanke.

Sisäisen ja ulkoisen viestinnän parantamiseksi tarvitaan kuitenkin lisätoimia. Niissä olisi keskityttävä yhteisten viestien määrittelyyn kansallisella kielellä (kansallisilla kielillä). Tämä vahvistaisi kansallisen ja alueellisen tason viestintää. Viestintää olisi myös keskitettävä ja kohdennettava paremmin ja sen olisi oltava keskeytymätöntä.

Strategioiden ja sidosryhmien välillä tehtävä yhteistyö

Yhteistyöllä muiden makroaluestrategioiden kanssa voidaan saada aikaan lisäarvoa, ja sitä olisi tutkittava edelleen. Yhteistyötä on jo jossain määrin tehty erityisesti Itämeri-strategian ja Tonavan aluetta koskevan EU:n strategian välillä. Adrian- ja Joonianmeren aluetta koskevan EU:n strategian kumppanit harkitsevat yhteistyötä muiden makroaluestrategioiden kanssa voidakseen hyödyntää näiden kokemuksia (esim. Tonavan aluetta koskevan EU:n strategian kanssa liikkuvuutta ja liikennejärjestelyjä koskevissa asioissa sekä Alppien aluetta koskevan EU:n strategian kanssa vihreitä käytäviä ja vihreän infrastruktuurin hankkeita koskevissa asioissa).

Alppien aluetta koskevassa EU:n strategiassa Alppien alueen valmistelutoimien rahasto²⁰ (ARPAF) on edistänyt strategian täytäntöönpanoa ja laaja-alaista yhteistyötä. On myös perustettu toimintaryhmien johtajien komitea, joka varmistaa, että ryhmät vaihtavat jatkuvasti tietoja ja kokemuksia.

2.2. Alakohtaiset painopisteet

Tässä kohdassa esitellään neljän makroaluestrategian konkreettisia saavutuksia, jotka liittyvät valittuihin alakohtaisiin painopisteisiin. Lisätietoja on valmisteluasiakirjassa.

Itämeri-strategiassa on jatkettu EU:n lainsäädännön konsolidointia ja autettu muotoilemaan politiikkaa ja muovaamaan kehitystä (esimerkiksi energian, merenkulun, ympäristön ja ilmastomuutoksen alalla).

Unkarin puheenjohtajakaudella vuonna 2017 pidettyyn Tonavan aluetta koskevan EU:n strategian vuotuisen foorumiin kokoontui Tonavan alueen sidosryhmiä energian, liikenteen ja ympäristön alalta. Foorumiin osallistuneet 14 maata antoivat yhteisen julkilausuman²¹. Sofiassa vuonna 2018 pidetyssä Tonavan aluetta koskevan EU:n strategian foorumissa keskityttiin taloudelliseen kasvuun, jota matkailu ja kulttuuri saavat aikaan.

¹⁸ <https://www.adriatic-ionic.eu/2018/06/11/save-the-date-mediterranean-coast-and-macro-regional-strategies-week-sep-2018-slovenia/>

¹⁹ http://www.centrumbalticum.org/en/projects/lets_communicate!

²⁰ Komission Euroopan parlamentin aloitteesta päättämä valmistelutoimi.

²¹ http://www.danube-forum-budapest.eu/system/danube-forum-budapest/files/Declaration_of_the_6th_EUSTR_Anual_Forum.pdf?1508355644

Adrian- ja Joonianmeren aluetta koskevassa EU:n strategiassa yksilöitiin keskeisimpiä yhteistyömahdollisuuksia, joilla kasvua ja työpaikkojen luontia voidaan edistää (sinisen kasvun, liikenne- ja energiaverkkojen, ympäristön ja matkailun alalla).

Alppien aluetta koskevan EU:n strategian osalta on perustettu tiettyjä aiheita käsitteleviä alaryhmiä (esim. puuta, terveysturismia, vesivarojen hoitoa).

Ympäristö ja ilmastonmuutos

Luonnonvarojen säilyttäminen on yleinen etu ja kaikille neljälle makroaluestrategialle yhteinen painopiste. Tältä osin makroaluestrategiat ovat tärkeitä välineitä erilaisten asioiden käsittelyssä (esim. saastuminen, tulvasuojelu, ilmastonmuutos ja biologinen monimuotoisuus) ja niillä voidaan tukea asiaa koskevan EU:n lainsäädännön täytäntöönpanoa.

Komissio hyväksyi tammikuussa 2018 ensimmäisen Euroopan-laajuisen strategian muoveista. Itämeri-strategiassa on jo sitä ennen tehty merkittävää työtä meriympäristön muovijätteen torjumiseksi (esim. Blastic-hanke²²). Maaliskuussa 2018 pidetyn Itämeren suojelukomission (HELCOM) ministerikokouksen päätelmissä²³ todetaan, että Itämeri-strategian puitteissa toteutettavat yhteistä etua koskevat hankkeet ovat auttaneet Itämeren suojelun toimintaohjelman täytäntöönpanossa.

Toukokuussa 2017 pidetyn ministerikokouksen hyväksymässä Ioánninan julkilausumassa korostetaan sinisen talouden merkitystä Adrian- ja Joonianmeren alueen kestäväälle kehitykselle sekä merien saastumisen torjunnalle.

Alppien valtioiden ja alueiden yhteisessä julkilausumassa Alppien vihreästä infrastruktuurista (lokakuu 2017)²⁴ todettiin, että on määrä toteuttaa erityisiä toimenpiteitä, joilla Alppien alueesta pyritään tekemään vihreän infrastruktuurin malli.

Tonavan aluetta koskevasta EU:n strategiasta vastaavien ministerien lokakuussa 2017 hyväksymässä yhteisessä julkilausumassa korostetaan puhtaan ja verkotetun liikenteen ja liikkuvuuden sekä ympäristöä säästävien energiaratkaisujen suurta merkitystä Tonavan alueen tulevalle kehittämiselle. Ensimmäistä yhdenmukaistettua Tiszan vesienhoitosuunnitelmaa laaditaan parhaillaan Jointisza-hankkeen²⁵ puitteissa. Tässä yhteydessä on otettu käyttöön pelastuspalvelumekanismi, jolla torjutaan Ukrainassa sijaitsevan Solotvynon suolakaivoksen aiheuttamaa Tisza-joen saastumista.

Tutkimus/innovointi ja talouden kehitys

Makroalueiden taloudellisen hyvinvoinnin parantaminen on myös kaikkien neljän makroaluestrategian keskeisenä tavoitteena.

Itämeri-strategiassa on perustettu Euroopan aluekehitysrahaston hallintoviranomaisten verkosto, jonka on määrä laatia valtioiden välistä yhteistyötä koskevia ehdotuksia. Niillä pyritään auttamaan alueita panemaan täytäntöön älykkään erikoistumisen strategioita, joissa keskitytään puhtaasiin teknologioihin. Puhtaamman kasvun aloitteen²⁶ puitteissa toteutetaan

²² <https://www.balticsea-region-strategy.eu/news-room/highlights-blog/item/30-for-a-litter-free-baltic-sea>

²³ HELCOM: Itämeren merellisen ympäristön suojelukomissio – Helsingin komissio, <http://www.helcom.fi/about-us>

²⁴ https://www.alpine-region.eu/sites/default/files/uploads/inline/956/eusalp_joint_declaration_green_infrastructure_final_en.pdf

²⁵ <http://www.interreg-danube.eu/approved-projects/jointisza>

²⁶ https://www.balticsea-region-strategy.eu/attachments/article/590847/Niclas%20Forsling_ERDF%20MA-Network%20progress%20and%20current%20status%2013th%20of%20June%20at%20Annual%20Forum.pptx.pdf

kaksi pilottihanketta: Jointly Entering New Markets ja Commercialising Forest-Based Protein — Verification and Improvement of Protein Quality.

Myös Baltic Sea Pharma platform²⁷ tarjoaa alueellisen yhteistyöfoorumin, jonka tavoitteena on Itämeren lääkejäämien vähentäminen. Foorumi auttaa valtioiden välisten hankkeiden (esim. kehittynyt jäteveden käsittely, jätehuolto ja hankintoja koskevat kriteerit) klusterin pohjalta kehittämään alueellista ja eurooppalaista politiikkaa, joka koskee ympäristössä esiintyvien lääkeaineiden aiheuttamia ongelmia.

Chisinauhun (Moldovaan) on perustettu keskus, joka järjestää kaksiosaista rakennusteollisuusalan ammattikoulutusta²⁸ Tonavan alueella ja joka perustuu julkisen ja yksityisen sektorin kumppanuuteen. Älykkään erikoistumisen strategian foorumi²⁹ tukee innovaatiostrategioiden kehittämistä pilottihankkeessa, joka kattaa Serbian, Montenegron, Moldovan ja Ukrainan.

Adrian- ja Joonianmeren aluetta koskevan EU:n strategian osalta EU:n ja Kiinan matkailun teemavuosi ja kulttuuriperinnön eurooppalainen teemavuosi 2018 auttavat kehittämään kestävä matkailua. Adrian- ja Joonianmeren alueen Interreg-ohjelma (ADRION) tukee ADRION 5 senses³⁰ -hanketta, jonka tavoitteena on luoda alueelle yhteinen tuotenimi ja tehdä sitä tunnetuksi maailmanmarkkinoilla.

Alppien aluetta koskevassa EU:n strategiassa on käynnistetty hankkeita, kuten CirculAlps³¹ (jolla edistetään innovointia, kestävyttä ja kiertotaloutta metsätalouden arvoketjuissa Alppien alueella) ja AlpLinkBioECO³² (jolla luodaan yhteyksiä biopohjaisten teollisuudenalojen arvoketjujen välille Alppien alueella).

Liitettävyys

Kaikissa makroaluestrategioissa on toteutettu kiinnostavia liitettävyttä koskevia toimia.

Itämeri-strategiassa Baltic Link -hanke auttaa panemaan täytäntöön Euroopan laajuisiin liikenneverkkoihin (TEN-T) kuuluvia merten moottoritiet -hankkeita. Sitä tuetaan TEN-T-ohjelmasta ja Puolan koheesiorahastosta. Hanke koskee puuttuvaa yhteyttä Ruotsista Puolaan ja siitä eteenpäin suuntautuvassa tavaraliikenteessä.

Tonavan aluetta koskevaan EU:n strategiaan kuuluvassa FAIRway³³ -hankkeessa on otettu käyttöön uusia tutkimusalueita. Ruoppaustoiminta on alkanut erityisesti Bulgarian ja Romanian välisen rajan muodostavalla Tonavan osuudella. Euroopan investointipankin tuella laadittiin ensimmäistä kertaa yleiskatsaus Tonavan alueen maaliikennettä koskevista lyhyen aikavälin strategisista hankkeista.

Tehokkaat ja kestävät liikenne- ja energiaverkot ovat edellytys Adrianmeren ja Joonianmeren makroalueen taloudelliselle ja sosiaaliselle kehitykselle. Adrian- ja Joonianmeren aluetta koskevassa EU:n strategiassa on laadittu alustava luettelo selvää makroalueellista lisäarvoa tarjoavista liikenne- ja energiaverkkoihin liittyvistä hankkeista.

²⁷ <https://www.balticsea-region-strategy.eu/news-room/highlights-blog/item/40-for-a-litter-free-baltic-sea>

²⁸ Koulujen tarjoama ammattikoulutus yhdistettynä yritysten tarjoamaan käytännön koulutukseen.

²⁹ <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/s3-platform>

³⁰ <https://keep.eu/keep/project-ext/44652/ADRION+5+SENSES?ss=a785c5b10443932ecb3b4eef3ac00d06&respon=>

³¹ <https://www.alpine-region.eu/projects/circulalps>

³² http://www.alpine-space.eu/projects/los_dama/en/home

³³ <http://www.fairwaydanube.eu/eusdr/>

Alppien aluetta koskevassa EU:n strategiassa on kehitetty logistiikkastrategioita koskeva hanke, jolla edistetään tavaraliikenteen siirtymistä maanteiltä raiteille optimoimalla logistiikkaprosesseja (Alpine Spider).

3. Haasteet

Hallinnolliset valmiudet

COWIn tutkimuksessa³⁴ tuodaan esille joitakin syvälle juurtuneita haasteita ja luetellaan makroaluestrategioiden täytäntöönpanoa ja yhteistyötä haittaavia esteitä:

- muutokset toteutuksesta vastaavassa henkilöstössä ja organisaatioissa
- resurssien rajallisuus
- taloudellisten, institutionaalisten ja hallinnollisten valmiuksien erot
- päätöksentekijöiden ja keskeisten toteuttajien välisten täytäntöönpanoketjujen heikkous
- osallistujamaiden edustuksen ja sitoutumisen puutteellisuus ja
- yhteisten viitekehysten puuttuminen.

Tutkimuksessa eritellään kuitenkin myös eräitä edistäviä tekijöitä, jotka voivat auttaa makroaluestrategioiden täytäntöönpanossa:

- olemassa olevat yhteistyörakenteet
- johtajien olemassaolo
- aihekohtaisten kysymysten samankaltaisuus kaikissa maissa
- EU:n lainsäädännön täytäntöönpano
- valtioiden välisten konkreettisten toimenpiteiden vaatiminen jne.

Tutkimuksessa esitellään lisäksi makroaluestrategioiden kehittämismalli:

- vaihe I (makroaluestrategioiden hallintojärjestelmän perustaminen, makroaluestrategioiden keskeisten toteuttajien yksilöllisten valmiuksien kehittäminen)
- vaihe II (ulkoiset sidosryhmät on perehdytetty makroaluestrategioihin ja strategioiden toiminta on aloitettu, hallinnollisia valmiuksia on vahvistettu) ja
- vaihe III (strategia on kehitetty loppuun ja tuottaa konkreettisia toimenpiteitä ja tuloksia).

Nämä kolme vaihetta voivat tarjota puitteet poliittisen tuen ylläpitämiseen tarvittavan seurantajärjestelmän kehittämiselle.

Hallinto

Tehokas hallintojärjestelmä edellyttää tasapainoa seuraavien kolmen yhtä tärkeän tason välillä: ministerit, kansalliset koordinaattorit ja temaattiset koordinaattorit.

Poliittisen profiilin nostamiseksi makroaluestrategiat voisivat hyötyä vuosittaisten foorumien yhteydessä pidettävien ministerikokousten ja niiden julkilausumien tuomasta poliittisesta näkyvyydestä, kuten Adrian- ja Joonianmeren aluetta koskevassa EU:n strategiassa on tehty.

Tallinnassa kesäkuussa 2018 pidetyssä vuosittaisessa foorumissa keskusteltiin, olisiko Itämeri-strategian vuosittaisissa foorumeissa mahdollista isännöidä ministerikokouksia.

³⁴ Ks. alaviite 6.

Tonavan aluetta koskevassa EU:n strategiassa suurimpana haasteena on kansallisen tason poliittisen kannatuksen heikentyminen, joka on johtanut heikkoon osallistumiseen joidenkin painopistealojen ohjausryhmissä. Koska strategia on pitkän aikavälin prosessi, on tärkeää jatkaa valmiuksien ja resurssien tarjoamista strategian täytäntöönpanemista ja kansallisten koordinoitumekanismien vahvistamista varten. Lisäksi on yleisesti myönnetty, että Tonavan aluetta koskevan EU:n strategian menestyksestä kehittämistä ja täytäntöönpanoa on kesän 2017 ja syksyn 2018 välisenä aikana haitannut strategian hallinnon tukemisesta vastaavan yhteisen elimen (Danube Strategy Point, DSP) puuttuminen. Itävallan ja Romanian yhdessä isännöimä uusi DSP on nyt aloittanut toimintansa.

Adrian- ja Joonianmeren aluetta koskevassa EU:n strategiassa hallintoa koskevat näkökohdat ovat hallintoneuvoston kokouksissa edelleen tärkeimpänä keskustelunaiheena. Ministerikokousten julkilausumissa esille tuotua poliittisen sitoutumisen ja hallinnollisella ja täytäntöönpanotasolla toteutettavien tosiasiallisten jatkotoimien välistä kuilua ei edelleenkään ole kurottu umpeen. Osallistujamaiden omistajuutta strategioihin on vahvistettava huomattavasti.

Vaikka Alppien aluetta koskeva EU:n strategia saa yhä enemmän kannatusta, toimintaryhmien jäsenten motivointi ja tarpeellisten päätöksentekovalmiuksien ja teknisen pätevyyden tarjoaminen niille aiheuttaa edelleen ongelmia. Toimintaryhmät kehottavat valtioita ja alueita varmistamaan, että ne ovat riittävästi edustettuina toimintaryhmien kokouksissa ja että ne parantavat koordinoitua johtokunnassa varmistukseen toimenpiteiden tehokkaan strategisen ohjauksen ja riittävän poliittisen tuen.

Monisidosryhmäinen hallintomalli saa laajaa kannatusta kaikissa makroaluestrategioissa. Kansalaisyhteiskunnan entistä vahvempi osallistuminen voisi kuitenkin lujittaa entisestään strategioiden alhaalta ylös suuntautuvaa ulottuvuutta. Yksityisen sektorin laajalle osallistumiselle Adrian- ja Joonianmeren aluetta koskevan EU:n strategian foorumeihin (esim. yritystapaamisiin) on annettu suurta arvoa ja siitä voitaisiin tarpeen mukaan ottaa mallia muissakin strategioissa.

Politiikan suunnittelu

Kahdessa vanhimmassa makroaluestrategiassa vuonna 2018 käyttöön otettujen toimintasuunnitelmien tarkistaminen osuu suotuisasti yhteen EU:n varojen vuosien 2021–2027 ohjelmasuunnittelun kanssa. Tätä tilaisuutta on käytettävä hyväksi, ja näistä prosesseista saatavan lisäarvon maksimoimiseksi on toteutettava koordinoituja toimia, joihin kuuluu esimerkiksi makroaluestrategioiden strategisen kohdentamisen parantaminen.

Itämeri-strategiassa ongelmana on painopisteiden suuri määrä. Kumppanien olisi hyödynnettävä toimintasuunnitelman tarkistamista, joka tarjoaa tilaisuuden selvittää, onko kaikilla painopisteillä edelleen niin suuri makroalueellinen merkitys, että niiden mukanaolo strategiassa on perusteltua.

Tonavan aluetta koskevassa EU:n strategiassa on toimintasuunnitelman tarkistuksessa vuosina 2018–2019 puututtava poliittisen sitoutumisen puutteeseen. Aluepolitiikasta vastaava komission jäsen muistutti strategian koordinaattoreita tästä asiasta kesäkuussa 2018 pidetyssä yhteisessä kokouksessa. Joidenkin painopistealojen (esim. sisämaan liikenne ja matkailu) osalta on vielä toteutettava konkreettisia hankkeita. Painopistealojen määrittelyssä olisi otettava huomioon, että myös eräät maat, joilla ei ole koordinoitavaksi, haluavat painopistealan. Hallinnollisia valmiuksia koskevaa kysymystä olisi myös käsiteltävä. Tämä edellyttää asianmukaista vastakaikua kansallisella ja alueellisella tasolla, pääasiassa liittymistä valmistelevalle tukivälineelle (IPA) ja Euroopan naapuruusvälineelle (ENI) maissa.

Adrian- ja Joonianmeren aluetta koskevan EU:n strategian kumppanivaltioiden näkemykset yhteistyön painopisteistä vaihtelevat. Ne ovat tähän mennessä keskittyneet yleensä kapea-alaisiin kansallisiin hankkeisiin sen sijaan, että ne olisivat katsoneet makroaluestrategioiden tarjoavan puitteet toimintapolitiikan muuttamiselle, jolla saataisiin aikaan tiettyjä prosesseja, alueidenvälisiä verkostoja ja yhteistyöfoorumeja. Erilainen lähestymistapa auttaisi näitä valtioita luomaan ja suunnittelemaan toimenpiteitä, jotka ovat maantieteellisesti paremmin tasapainotettuja ja joilla sen vuoksi olisi enemmän makroalueellista lisäarvoa. Yleisesti ottaen Adrian- ja Joonianmeren aluetta koskevan EU:n strategian painopisteet on sovitettava yhteen kansallisten, alueellisten ja alakohtaisten politiikkojen kanssa sekä strategia-asiakirjojen ja strategian prosessien kanssa (esim. Berliinin prosessi ja Länsi-Balkanin strategia).

Alppien aluetta koskevan EU:n strategian toimintasuunnitelmaa ei toistaiseksi tarvitse tarkistaa, vaikka joissakin toimintaryhmissä on toteutettu toimintasuunnitelman ulkopuolisia alustavia toimia. Nykyisen toimintasuunnitelman pohjalta on kuitenkin parannettava täytöntöönpanoa, viestintää, tulosten siirtämistä ja osaamisen kehittämistä toimintaryhmissä. Näitä osatekijöitä kehitetään edelleen tulevana kuukausina.

Rahoitus

Makroaluestrategioiden ja rahoitusmahdollisuuksien välisen kuilun kaventaminen lienee edelleen lähiaikojen haasteena.

Interreg-ohjelmilla on niiden rahoituksen vähyydestä huolimatta ollut merkittävä rooli strategioiden täytöntöönpanon tukemisessa. EU:n rahoitusta sekä kansallisia ja muita rahoituslähteitä on vaikea saada strategioiden hankkeiden tukemiseen. Vaikeudet rahoituksen saannissa saattavatkin olla syynä eräiden maiden poliittisen sitoutumisen puutteeseen ja osallistujien valmiuksien puutteeseen.

EU:n pääohjelmien viranomaisten ja makroaluestrategioiden keskeisten toteuttajien välistä vuoropuhelua olisi edistettävä edelleen. EU:n varojen koordinoinnista ja makroaluestrategioista vastaavilla osallistujamaiden ministeriöillä on tältä osin ratkaiseva merkitys.

Vuoden 2020 jälkeisen ohjelmasuunnittelun valmisteluvaihe tarjoaa ainutlaatuisen tilaisuuden suunnitella ja organisoida EU:n varojen johdonmukaista hyödyntämistä makroaluestrategioiden tavoitteiden tukemiseen. Toimia olisi koordinoitava EU:n rahoitusohjelmien viranomaisten ja makroaluestrategioiden keskeisten toteuttajien välillä strategiaan osallistuvien maiden kesken ja niiden sisäisesti. Maiden päätökset ja konkreettiset toimet osoittaisivat tässä yhteydessä niiden kiinnostusta ja poliittista sitoutumista makroaluestrategioihin.

Viestintä

Viestinnän puutteellisuuden vuoksi Adrian- ja Joonianmeren aluetta koskevan EU:n strategian näkyvyys on edelleen heikko. Ongelma voitaisiin ratkaista osittain perustamalla suunnitelmien mukainen sidosryhmäfoorumi. Tämä edistäisi myös niiden alueellisten ja paikallisten sidosryhmien osallistumista ja tietoisuutta, joiden merkitys makroalueellisissa prosesseissa on nykyään vähäinen.

Myös Alppien aluetta koskevan EU:n strategian viestintä on edelleen ongelmallista. Vaikka viestinnän välineet ovat kehittyneet, teknistä ympäristöä ja erityisesti sisältöön liittyviä viestintätoimia on parannettava. On kiireellisesti laadittava sovittuihin poliittisiin viesteihin perustuva keskitetty viestintästrategia.

4. Tulevat toimet

Komissio on esittänyt ehdotuksia EU:n koheesiopolitiikkaa koskeviksi asetuksiksi vuoden 2020 jälkeiselle ajalle. Komissio korostaa niissä yhteistyön suurta merkitystä koheesiopolitiikan keskeisenä osatekijänä ja kehottaa jäsenvaltioita ja alueita ottamaan tämän osatekijän paremmin mukaan kansallisen ja alueellisen politiikan suunnittelun ja ohjelmasuunnittelun seuraavaan vaiheeseen. Tämä antaa vahvan ja myönteisen signaalin makroaluestrategioihin jo osallistuville tahoille ja kehottaa niitä ennakoimaan, miten ja minkä keskeisten painopisteiden osalta ohjelmat ja makroaluestrategiat voisivat tukea toisiaan.

Tällä tavoin voitaisiin käsitellä ongelmaa, joka tuodaan esille COWIn tutkimuksessa. Siinä todetaan, että *koordinointi ERI-rahastojen ja EU:n ohjelmien kanssa asettaa suuria vaatimuksia kaikille asianomaisille osapuolille eikä tätä koordinointia ole tähän mennessä toteutettu tyydyttävällä tavalla. Vuoden 2020 jälkeiselle ajanjaksolle jää sen vuoksi paljon parantamisen varaa.*

Komissio kehottaa tässä yhteydessä ja ottaen huomioon makroaluestrategioiden potentiaalin asianomaisia maita aloittamaan välittömästi seuraavat toimet:

1. Strategioiden temaattisten koordinaattorien olisi arvioitava kunkin politiikan alan tilanne suhteessa COWIn tutkimuksessa esiteltyyn kolmivaiheisen kehittämisen malliin. Näin he voisivat määritellä, mitä edistäviä tekijöitä voitaisiin hyödyntää paremmin ja mitä esteitä on tarvittaessa voitettava. Sen jälkeen he voisivat tarvittaessa esittää kansallisille koordinaattoreille suosituksia havaittujen ongelmien ratkaisemiseksi.
2. Keskeisten toteuttajien olisi kussakin makroaluestrategiassa jatkettava hallintomekanismien parantamista vastuuministerien panostuksen ja tuen avulla. Niiden olisi pyrittävä löytämään synergioita ja täydentävyyttä makroalueella jo toimivien organisaatioiden kanssa. Lisäksi niiden olisi annettava alueellisille ja paikallisille sidosryhmille mahdollisuus osallistua makroaluestrategioihin (esim. sidosryhmäfoorumin kautta). Niiden olisi jatkettava pyrkimyksiä parantaa eri temaattisten painopistealojen edistymisen seurantaa ja vahvistaa makroaluestrategioiden täytäntöönpanoon osallistuvien toimijoiden valmiuksia.
3. Itämeri-strategian ja Tonavan aluetta koskevan EU:n strategian osalta temaattisten ja kansallisten koordinaattorien olisi hyödynnettävä omien toimintasuunnitelmiansa tarkistamista tilaisuutena valita tärkeimmät keskeiset painopistealat, joiden tuottama EU:n tason lisäarvo on merkittävin ja joihin kannattaa käyttää EU:n ja kansallisia varoja.
4. Jotta voidaan hyödyntää uutta lainsäädäntökehystä, jolla vahvistetaan pääohjelmien välisiä yhteyksiä, yhteistyötä ja makroaluestrategioita, ohjelmasuunnittelussa olisi harkittava seuraavia toimia:

- *Kunkin makroaluestrategian tasolla:* EU:n ohjelmaviranomaisten olisi osallistujamaissa tiivistettävä keskinäistä koordinointiaan vuosien 2021–2027 ohjelmasuunnittelun varhaisesta vaiheesta lähtien. EU:n varoista vastaavien kansallisten viranomaisten olisi kunkin makroaluestrategian osalta nimenomaisesti sovittava yhteisesti ja yhteistyössä makroaluestrategioiden kansallisten koordinaattorien kanssa tärkeimmistä makroalueellisista painopisteistä, toimenpiteistä, hankkeista ja hallintomekanismeista, jotka sisällytetään niiden kumppanuussopimukseen (EU:n jäsenvaltiot) ja monivuotisiin ohjelmasuunnittelun (kehys)asiakirjoihin (EU:n ulkopuoliset maat)³⁵.

³⁵ Ehdotuksen tällaisesta makroaluestrategiassa toteutettavasta varhaisen vaiheen koordinoinnista EU:n ohjelmaviranomaisten kesken esittivät ensimmäisen kerran Adrian- ja Joonianmeren aluetta koskevasta EU:n

- *Kunkin makroaluestrategiaan osallistuvan maan tasolla:* kumppanuussopimuksiin tai monivuotisiin ohjelmasuunnittelun (kehys)asiakirjoihin sisällytettäviä sovittuja painopisteitä, toimenpiteitä ja hankkeita olisi kehitettävä asianmukaisissa EU:n ohjelmissa³⁶ koordinoitusti muiden osallistujamaiden kanssa. Sen vuoksi makroaluestrategioiden temaattisten ja kansallisten koordinaattorien olisi pyrittävä tiivistämään sekä suhdetta asianmukaisten EU:n ohjelmien (ERI-rahastot ja/tai IPA tapauksen mukaan) hallintoviranomaisiin että yhteistyötä niiden kanssa kansallisella, alueellisella ja yhteistyötasolla. Niiden olisi aloitettava vuoropuhelu, määriteltävä yhdessä tulevat keskeiset yhteistyöalueet ja varmistettava, että makroaluestrategioiden keskeiset toteuttajat osallistuvat vuosien 2021–2027 ohjelmien valmisteluun ja edistävät sitä.
5. Makroaluestrategioihin osallistuvissa maissa olisi täytäntöönpanovaiheen aikana toteutettava koordinoitusti ja synkronoidusti ne painopisteet, toimenpiteet ja hankkeet, jotka EU:n ohjelmaviranomaiset katsovat makroaluestrategioiden kannalta tärkeiksi. Sen vuoksi saattaa olla tarpeen osoittaa kyseisistä EU:n ohjelmista erityismäärärahoja jo etukäteen. Näiden erityisten toimenpiteiden ja hankkeiden lisäksi ohjelmissa voitaisiin kehittää ja soveltaa myös erityisiä hankkeiden valintaperusteita, joilla edistettäisiin makroaluestrategian painopisteitä tukevien hankkeiden luomista (esim. määrärahojen sitominen, erityiset makroalueellisia hankkeita koskevat hankepyynnöt, lisäpisteiden antaminen makroalueellisia tavoitteita ja toimia edistäville hankkeille jne.).

5. Päätelmät

Makroaluestrategioihin osallistuville kumppaneille koittaa nyt ratkaiseva hetki. Ohjelmien valmistelu vuosille 2021–2027 tarjoaa niille ainutlaatuisen tilaisuuden osoittaa ja vahvistaa sitoutumista makroaluestrategioiden painopisteisiin siten, että ne sisällytetään EU:n ohjelmien painopisteisiin käyttämällä uusissa asetusehdotuksissa säädettyjä keinoja.

Makroaluestrategiat ovat saaneet poliittista näkyvyyttä ja herättäneet varsin suuria odotuksia. Vaikka paikallisten toimijoiden sitoutuminen on varsin tärkeää, se ei riitä varmistamaan makroaluestrategioiden säilymistä, jollei kansalliselta ja alueelliselta tasolta löydy yhteistä poliittista tahtoa.

Osallistujamailla ja kumppaneilla on oltava halu tehdä yhteistyötä ja pyrkiä yhdessä yhteisiin päämääriin sekä toteuttaa yhteisiä toimia makroalueiden sisällä. Kyseisten toimijoiden olisi tehtävä makroaluestrategioista osa niiden yhteistä ja keskeistä poliittista asialistaa.

Nyt käytävät keskustelut ja neuvottelut tulevasta rahoitus- ja lainsäädäntökehyksestä ja sen tukiohjelmista tarjoavat osallistujamaille ja kumppaneille ainutlaatuisen tilaisuuden, jota ne eivät saa jättää käyttämättä. Niillä on nyt tilaisuus vahvistaa yhteinen sitoumuksensa yhteisesti sovittuihin makroaluestrategioiden painopisteisiin. Näin voitaisiin hyödyntää makroaluestrategioista saatava lisäarvo parhaalla mahdollisella tavalla, jolloin strategioiden kaikki mahdollisuudet voidaan käyttää hyväksi.

strategiasta vastaavat ministerit Catanian julkilausumassa, joka hyväksyttiin 24. toukokuuta 2018 pidetyssä ministerikokouksessa: https://www.adriatic-ionian.eu/wp-content/uploads/2018/03/catania_declaration_approved.pdf

³⁶ EU:n ulkopuolisten maiden osalta ”ohjelmilla” tarkoitetaan myös ”toimintasuunnitelmaa”.

Liite: Kartta makroaluestrategioista

